

Tiesību pamati senioriem

Gražina Jedemskienė, Laima Skinderienė,
Andrejs Vanags

2021

1. TĒMA

Mūsdienu demokrātiskās valsts darbības pamati

Laima Skinderienē (sators)

Gražina Jedemskienē (tulkojums un adaptācija angļu valodā)

Andrejs Vanags (tulkojums un adaptācija latviešu valodā)

Šodienas programma

10.00-10.10	Ievads
10.10-10.50	1. Demokrātija (lekcija, jautājumi un atbildes, vingrinājums)
10.50-11.00	Pārtraukums
11.00-11.50	2. Senioru pamattiesības (lekcija, jautājumi un atbildes, vingrinājums)
11.50-12.00	Pārtraukums
12.00-12.50	3. Eiropas Savienība (lekcija, jautājumi un atbildes, vingrinājums)
12.50-13.00	Noslēgums

Sadarbība lekcijas laikā

- Mikrofoni: lūdzu izslēgt, ja nerunājat
- Kamera: lūdzu pēc iespējas ieslēgt
- Ja vēlaties runāt paši: celiet roku vai rakstiet “Lūdzu vārdu” tērzētavā (čatā).
- Jautājumi: rakstiet tērzētavā (čatā) + J&A laikā.
- Notikumi Jūsu ekrāna pusē (telefona zvans, kāds atnāca u.c.): risiniet, nav problēmu.
- Nodarbību laiki: lūdzu nekavēt.

Pirms sākam

- Uzrakstiet savu vārdu lietotāja profilā
- Pēc mana aicinājuma katrs:
 - ieslēdziet mikrofonu,
 - nosauciet savu vārdu,
 - pastāstiet, kādēļ izvēlējāties šo tēmu,
 - pastāstiet pa ko vēlaties uzzināt kursa gaitā.

DEMOKRĀTIJA

DEMOKRĀTIJA

Demokrātija ir viena no pamatkonceptijām ar tūkstošiem gadu ilgu teorijas attīstības un praktiskās izmantošanas vēsturi. Dabīgi, ka veids, kā demokrātija tika iztēlota un īstenota senajos laikos, gadiem ritot ir attīstījies, pārveidojies, pierādījis sevi vai arī cieta neveiksmi. Visos laikos šo procesu centrā bija cilvēks – personība ar savām domām, jūtām un darbībām – kurš arī veidoja vai sagrava demokrātiju. Cilvēks nedzīvo nekur citur kā kopienā. Tādējādi, demokrātija izpaužas tieši kopienā.

Politiskā vara demokrātijā

- **Pieder visiem** pilsoņiem, t.i.
 - netiek piešķirta tikai noteiktiem cilvēkiem vai cilvēku grupām
 - nav atkarīga no mantošanas tiesībām
 - nenāk no pārdabiskiem avotiem
- Balstās **pilsoņu vienlīdzībā**, bet
 - vecuma cenzs?
 - pārstāvības princips?
 - mazākuma intereses?

Demokrātiskās vērtības

- Ir iespējams ievērot demokrātiskos principus un procesus tikai formāli
- Tādēļ ir nepieciešams tos stiprināt arī citādi, piemēram:
 - Ar tiesību aktu noteikumiem (tiesību sistēma)
 - Ar sabiedrības demokrātiskām vērtībām un tradīcijām (politiskā kultūra)

- Demokrātijas var tikt iedalītas ilggadējās jeb t.s. “vecajās” demokrātijās un jaunizveidotajos demokrātiskajos režīmos.
- Katrai demokrātiskai valstij jāievēro šādi pamatprincipi:
 - cilvēka tiesības uz privāto dzīvi,
 - domu, vārda, apziņas brīvība,
 - tiesības pārstāvēt tautu, pamatojoties uz brīvām, vienlīdzīgām, vispārīgām un aizklātām vēlēšanām,
 - neatkarīga un publiskā tiesību sistēma.

Demokrātijas pastāvēšanas nosacījumi

Roberts Alans Dāls izvirza šādus nosacījumus politiskās demokrātijas pastāvēšanai (Dāls sauc to par "poliarhiju"):

1. valdības lēmumiem jābūt juridiski attaisnotiem;
2. ievēlētas amatpersonas izvēlas brīvajās un godīgajās vēlēšanās;
3. visiem pilngadīgiem iedzīvotājiem ir tiesības balsot vēlēšanās;
4. visiem pilngadīgiem ir tiesības piedalīties vēlēšanās;
5. pilsoņiem ir tiesības brīvi paust savus viedokļus, nebaidoties tikt sodītiem;

6. pilsoņiem ir tiesības meklēt alternatīvos informācijas avotus, kuri ir aizsargāti ar īpašu tiesību aktu palīdzību;
7. ievēlētām amatpersonām ir jābūt iespējai īstenot konstitucionālos pienākumus, netiekot pakļautiem prettiesiskam (despotiskam) spiedienam; demokrātija ir briesmās, ja tautas ievēlētās amatpersonas sāk darboties neatkarīgi no pilsoņiem;
8. politiskai sistēmai jābūt balstītai pašpārvaldē.

Pastāvi trīs politisku orientāciju veidi:
kognitīvās, emocionālas un novērtēšanas

1. Kognitīvās orientācijas ietver zināšanas un informāciju par politisko sistēmu.
2. Emocionālas orientācijas ietver interesi par notiekošo politisko dzīvi.
3. Novērtēšanas orientācijas ietvert viedokļus un vērtējumus par politisko procesu.

Tiesības un brīvības

- Cilvēku kopiena (tai skaitā sabiedrība) veidojas un funkcionē tikai tad, kad vismaz tās locekļu vairākums saista savu individuālo brīvību izpausmes formas ar sociālās uzvedības prasībām.
- Pastāv fundamentālā saikne starp demokrātiju, cilvēka tiesībām un brīvībām. Galu galā, demokrātija pati pa sevi ir tieši saistīta ar cilvēka, kā autonomās būtnes, atzīšanu un pašpārvaldi.

- Cilvēka tiesības un brīvības, demokrātija un valsts neatkarība ir konstitucionālās vērtības, kuras veido konstitūcijas, kā sabiedrības nolīguma, pamatu un uz kurām balstās pilsoņu sadzīvošana.
- Neviens nedrīkst noliegt konstitūcijas noteikumus, kuri konsolidē šīs pamata konstitucionālās vērtības, jo tas nozīmētu pašas konstitūcijas būtības noliegšanu.

Cita izpratne par Satversmes 1. un 89.pantu nozīmētu ne tikai konstitūcijas augstākā spēka un tiesiskuma noliegšanu, bet arī radītu priekšnosacījumus valsts neatkarības zaudēšanai, demokrātijas iznīcināšanai vai republikas iekārtas likvidēšanai, cilvēka tiesību un brīvību neatņemama rakstura noliegšanai t.i. Latvijas valsts, kā pamata Satversmē nostiprinātas sabiedrības kopējā labuma idejas, iznīcināšanai.

Motivācija būt aktīvam un piedalīties sabiedrības dzīvē ir viens no svarīgākajiem faktoriem, kas nosaka senioru dzīves kvalitāti.

Vecāka gada gājuma cilvēki piedalās lēmumu pieņemšanas procesā valsts līmenī, piedaloties Latvijas Pensionāru federācijas (LPF) aktivitātēs. LPF galvenais mērķis ir panākt, lai vecie ļaudis Latvijā varētu dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi. Federācija vēlas sakārtot sociālo likumdošanu, uzlabot sociālā nodokļa iekasēšanu, kā arī pārstāvēt Latvijas pensionāru intereses Saeimā, valdībā, Labklājības ministrijā un citās valsts un pašvaldību institūcijās.

Kā organizācijas, kuras apvieno seniorus piedalās lēmumu pieņemšanas procesos?

- Organizācijas, kuras apvieno vecāka gada gājuma cilvēkus tiek iedrošinātas piedalīties lēmumu pieņemšanas procesos, nodrošinot lielāku lēmumu pieņemšanas procesa pārredzamību un atvieglojot līdzdalības iespējas. Turklāt, mūsdienās nevalstiskām organizācijām mēdz būt pieejami dažādi finansēšanas avoti līdzdalības veicināšanai. Rezultātā, vecāka gada gājuma cilvēki un to pārstāvji var tikt iesaistīti publiskajās konsultācijās, kuru ietvaros viņi var iesniegt viedokļus, komentārus un priekšlikumus par diskusiju jautājumiem.

Kādi instrumenti ir pieejami senioriem, lai viņu balsis tiktu sadzirdētas?

Senioru dalība lēmumu pieņemšanas procesos tiek nodrošināta ar šādiem rīkiem:

- E-demokrātijas rīki, piemēram (piem. www.manabalss.lv, <https://data.gov.lv/lv>, <https://tapportals.mk.gov.lv/>)
- Sadaļas “Sabiedrības līdzdalība” valsts iestāžu un pašvaldību mājaslapās (publiskai apspriešanai nodotie dokumenti, aptaujas u.c.)
- Valsts un pašvaldību iestāžu profili sociālajos medijos (Facebook, Instagram u.c.)
- Senioru interešu pārstāvības nevalstiskas organizācijas, kuras var tikt iesaistītas publiskajās konsultācijās, kuru ietvaros tās var iesniegt viedokļus, komentārus un priekšlikumus par diskusiju jautājumiem.

Kādi instrumenti ir pieejami senioriem, lai viņu balsis tiktu sadzirdētas?

Piemēram:

- Rīgas pašvaldība piedāvā:
 - Domes sēžu tiešraides vai ierakstus (<https://www.riga.lv/lv/tiesraides-un-ieraksti>)
 - Piedalīties publiskās apspriešanās un aptaujās (<https://www.riga.lv/lv/sabiedribas-lidzdaliba>)
 - Izmantot Rīgas Apkaimju iedzīvotāju centru pakalpojumus (<https://www.riga.lv/lv/rigas-apkaimju-iedzivotaju-centrs>)

- Labklājības ministrija, kura ir atbildīga par tādām senioriem aktuālām jomām, kā pensijas un pabalsti, sociālie pakalpojumi, sociālā iekļaušana u.c., piedāvā:
 - Informāciju par aktuāliem tiesību aktu un plānošanas dokumentu projektiem (<https://www.lm.gov.lv/lv/lm-dokumentu-projekti-0>)
 - Informatīvos materiālus (<https://www.lm.gov.lv/lv/infografikas>)

Pēc Apvienoto Nāciju Organizācijas iniciatīvas, **15.septembris tika pasludināts par Starptautisku demokrātijas dienu**, kura pirmo reizi tika atzīmēta 2008.gada 15. septembrī.

Šī diena tika izvēlēta par godu tam, ka 1997. gada 15. septembrī Starpparlamentu Savienība pieņēma

Vispārējo deklarāciju par demokrātiju, kurā tika noteikti demokrātiskās pārvaldes pamatprincipi.

Situāciju analīze

Vai šāda rīcība saskan ar demokrātiskās valsts vērtībām?

1. Politiskā partija, kura vēlēšanu rezultātā ieguva vairākumu parlamentā pieņem likumu, kurš paredz visus ar tiesnešu atlasi, izvirzīšanu amatam un apstiprināšanu saistītos jautājumus nodot parlamenta rokās.
2. Likumprojekts, kurš paredz, ka pašvaldību vadītājus ieceļ amatā valsts prezidents.
3. Likumprojekts, kurš paredz darba devēja tiesības atlaist darbiniekus, kuri nav vakcinējušies pret noteiktu slimību, nolūkā novērst epidēmiju.

Diskusija

1. Kas varētu veicināt lielāku senioru iesaisti lēmumu pieņemšanā?
2. Kādi pasākumi to motivētu?
3. Kas neļauj senioriem iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesos?
4. Kādas dalības formas būtu pievilcīgākas senioriem? (piemēram, publiskās konsultācijas, petīcijas, e-demokrātijas rīki, iestāžu mājaslapas un profili sociālajos medijos u.c.).

Diskusija

5. Kādā formā seniori vēlētos saņemt informāciju par konsultācijām, aptaujām un citiem pasākumiem?
6. Kādus dalības rezultātus seniori sagaida?
7. Kādas konsultācijas būtu lietderīgas un efektīvas?
8. Kādas tēmas būtu visaktuālākās? (sociālās garantijas, pensijas, veselības aprūpe, izglītība, kultūra, etc.)?
9. Kādus līdzdalības rīkus Jūs izmantojāt līdz šim?
10. Vai Jūs jūtaties pilsoniski un sociāli atbildīgi?